

Реалізація гендерної політики у Збройних Силах України

Резюме. Розглядаються питання впровадження гендерного підходу у Збройні Сили України. Розкриваються сутність гендерної політики у Збройних Силах України та основні мотиваційні чинники, що впливають на рішення жінок вступити на військову службу. Розглядаються заходи органів військового управління, які спрямовані на впровадження державної гендерної політики щодо забезпечення рівних прав та можливостей військовослужбовців жінок та чоловіків.

Ключові слова: гендерна політика, гендерний підхід, жінки-військовослужбовці.

Постановка проблеми. Переважна більшість сучасних армій давно застосовують гендерний підхід як перевірену часом стратегію підвищення свого бойового потенціалу на гуманітарному підґрунті, що припускає досягнення гендерної рівності, справедливий і стійкий розвиток особистості військовослужбовця незалежно від статі. У цьому контексті військо України не є виключенням.

Сьогодні перехід української армії на контрактну систему комплектування вже не можливо уявити без широкого залучення жінок до військової служби. Тому науковий аналіз проблем жінок в армії, пошук шляхів їх розв'язання стає все більш актуальним і необхідним для ефективного реформування армійського організму [2, с. 116].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Військова проблематика гендеру ще не є предметом спеціальних наукових досліджень українських науковців. Теоретичні і практичні засади гендерної політики у Збройних Силах України розглядаються у монографії [1]. Публікації Л. Будагьянца, В. Галеева, Н. Дубчака, О. Дяченка та інших [2, 4], по суті, мають публіцистичний зміст.

Метою статті є аналіз заходів органів військового управління Збройних Сил України, які спрямовані на подолання проявів гендерної некомпетентності, та визнання цінностей і позитивних вигод від запровадження жіночого погляду на проблему служби жінок у збройних силах.

Виклад основного матеріалу. Впровадження гендерного підходу у Збройних Силах України представляє цілеспрямовану, системну, багатовекторну управлінську діяльність керівництва Міністерства оборони України та Генерального штабу, інших органів військового управління щодо приведення військ (сил) у військову структуру сучасного типу, яка суміщає гендерно-чутливу організаційну

культуру та гендерно-комфортне армійське середовище [1, с. 180].

Гендерна політика – державна, суспільна діяльність, яка спрямована на встановлення рівності чоловіків і жінок у всіх сферах життєдіяльності.

Основні засади гендерного розвитку в Україні визначено у Конституції України. Стаття 24 Конституції проголошує, що кожний громадянин суспільства як чоловік, так і жінка, має всю повноту соціально-економічних, політичних та особистих прав і свобод [3].

Гендерні вимоги Конституції України закріплені у нормативно-правовій системі держави, зокрема, у Законі України “Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків” від 08.09.2005 р., цей закон передбачає застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків у реалізації рівних прав, наданих їм Конституцією і законами України [7], Указах Президента України “Про підвищення статусу жінок у суспільстві” (від 25 квітня 2001 р. № 283), “Про вдосконалення роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків” від 26.07 2005 року № 1135.

Питання гендерної політики стосуються соціальних можливостей кожної статі в освіті, професійній діяльності, доступі до влади, сімейній ролі та репродуктивній поведінці й є одним з базових вимірів соціальної структури суспільства. Соціальна складова в системі суспільно-політичних і економічних пріоритетів України на сьогодні набирає ваги одного з домінуючих національних інтересів, адже найважливішим об'єктом національної безпеки, без сумніву, є права та свободи громадянина [2, с.117].

Останніми роками гендерні перетворення поступово впроваджуються в діяльність Міністерства оборони України та інших органів військового управління. При зменшенні загальної чисельності військовослужбовців в Україні існує тенденція до зростання кількості жінок на всіх військових посадах.

Збільшення чисельності жінок-офіцерів, тобто тих, що проходять службу на керівних посадах, є одним з базових показників планомірного впровадження гендерної політики в діяльність Збройних Сил України [1, с. 181].

Реалізується право військовослужбовців-жінок щодо вибору професії та можливості реалізувати себе на військовій службі у Збройних Силах України у відповідності з наявним фаховим рівнем та освітою. Особливістю сьогодення є те, що жінками-військовослужбовцями опановуються бойові спеціальності, на перший погляд не властиві жінкам: льотчик, штурман, моряк, десантник, кулеметник, гранатометник, стрілець, планшетист, оператор тощо. Вони також реалізують себе в службі і на традиційно “жіночих” військових посадах юристів, медиків, зв'язківців, політологів, психологів, культурологів, фінансистів, перекладачів. Так, знайшли застосування своїм знанням, навичкам та вмінням 41% військовослужбовців-жінок з технічною освітою, 23% – з гуманітарною, 16% – з економічною та 20% – з іншою [4, с. 28].

Забороняється призначати жінок лише на посади, які передбачають роботу з отруйними речовинами, вибуховими речовинами, озброєнням і засобами радіаційного, хімічного, біологічного захисту, на усі посади на підводних човнах і надводних кораблях, у військових частинах спеціального призначення, посади, робота на яких пов'язана з безпосереднім гасінням пожеж, водолазними роботами та деякі інші.

Загальновизнаною є думка, що завдання чоловіків “захистити країну та охороняти слабших – жінок, дітей”. Більшість аргументів базується на тому, що жінки є фізично слабшими, і не діють ефективно у бойовій ситуації (гендерні стереотипи). *Гендерні стереотипи* – це уявлення в суспільстві про соціальні ролі чоловіків і жінок, їх психологічні та фізіологічні особливості. Але ця думка помилкова, оскільки об'єктивні дані різноманітних досліджень стверджують, що ті фізичні досягнення, які були рекордними для чоловіків 10–20 років назад, на сьогодні є доступними для жінок [5]. Тому за умов однакової підготовки та однакового ставлення до жінок та чоловіків вони, так само, ефективно виконують свої обов'язки, як і чоловіки. Тим більше, що не кожен чоловік це “хороший”

солдат. Враховуючи зміну характеру сучасних бойових дій, кількість м'язів не має значення, отже, гендер не повинен виступати основним чинником під час визначення ролей чоловіків і жінок у військових структурах [6]. Зважаючи, що у сфері оборони зі значною перевагою домінують чоловіки та чоловічі стереотипи, у різний спосіб застосовані гендерні підходи означатимуть визнання цінностей та позитивних вигод від запровадження жіночого погляду на проблему служби жінок у збройних силах [2].

За відгуками командирів військових частин та підрозділів саме військовослужбовці-жінки найбільш ретельно та старанно виконують свої службові обов'язки. Основними позитивними моментами у військовій службі жінок, за оцінками їх колег є: велика працездатність, внутрішня самодисципліна, відповідальність за доручену справу. Їх присутність значно пом'якшує морально-психологічну атмосферу у військових колективах, змушує командирів та начальників бути більш стриманими і головне – значно підвищується культура взаємостосунків між військовослужбовцями в самому колективі.

Результати досліджень показують, що серед основних причин, що спонукають жінку до обрання військової служби у Збройних Силах України це економічні причини – привабливе задовільне грошове утримання. Важливе значення має можливість самореалізації в армійських умовах. Поряд з цим військова служба надає можливість жінкам отримати спеціальність, освіту для подальшого цивільного життя після звільнення з армії: почуття соціальної захищеності, постійний зарібок, речове, медичне забезпечення, гарантована оплачувана відпустка - все це сприяє бажанню жінок залучатися до лав Збройних Сил. Неабияку роль у прагненні жінок поступити на військову службу відіграє й такий фактор, як можливість влаштувати особисте життя, знайти друзів, продовжити родинні традиції.

Разом з тим слід відзначити, що на сьогодні не все вдається у Збройних Силах України щодо забезпечення прав жінок. Перш за все, в окремих командирів (начальників) переважають настрої гендерного нігілізму, вони не бажать перейматися проблемами жінок, надавати можливості для підвищення їхнього професійного рівня, освіти, інтелектуального розвитку та просування по службі. Звичайно, можна запровадити механізми і нормативи гендерної трансформації в оборонній сфері, проте це не

завжди схвалюють як командири, так і підлеглі військовослужбовці. Усталені стереотипи важко зруйнувати новими, а подекуди нав'язуваними правилами поведінки. Тож удосконалення як законодавства, так і діяльності органів військового управління, у тому числі безпосередньої роботи службових осіб на місцях у цьому напрямі, має бути поступовим і виваженим.

З метою подолання цих та інших проявів гендерної некомпетентності особового складу органами військового управління Збройних Сил України реалізується комплекс заходів інформаційно-пропагандистського та навчального напрямів.

Гендерна політика у Збройних Силах України підсилена завдяки діяльності органів військового управління в організаційному аспекті. У структурі Міністерства оборони та Генерального штабу Збройних Сил України введено штатні посади відповідальних осіб (старший офіцер та головний спеціаліст відповідно), які пройшли навчання за інтенсивним курсом “Логіко-структурний підхід до впровадження гендерної політики”, який організовано згідно з Програмою розвитку ООН (Програма рівних можливостей) в Україні за підтримки Шведського агентства міжнародного розвитку (Sida).

Наступним кроком для забезпечення напрямку діяльності було створення експертної робочої групи з гендерних питань, до складу якої увійшли представники структурних підрозділів Міністерства оборони та Генерального штабу Збройних Сил України.

Міністерство оборони України за досить короткий проміжок часу спланувало, організувало та здійснило низку заходів за різними напрямками діяльності, які спрямовані на впровадження державної гендерної політики щодо забезпечення рівних прав та можливостей військовослужбовців-жінок та чоловіків.

Важливим аспектом діяльності органів військового управління, зокрема, Міністерства оборони України є діяльність щодо вивчення міжнародного військового досвіду з гендерних питань; організація та проведення системного моніторингу і контролю за виконанням заходів щодо дотримання у Збройних Силах України чинного законодавства з гендерних питань.

Міністерство оборони України прийшло до розуміння, що незабаром перехід від окремих цілеспрямованих заходів до довгострокових перспектив наполегливо йде по шляху включення комплексного гендерного підходу в усі сфери своєї діяльності. Тому на зміну “концепції поліпшення становища жінок” утверджується

концепція гендерного забезпечення розвитку будь-якої особистості, прогресу і справедливості. Вона спрямована не на дії в системі життєдіяльності лише однієї статі, зміни її якісних характеристик, набуття відповідних нових рис, створення особливих умов і забезпечення можливостей, а на подолання гендерної нерівності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведення спланованих заходів, якщо їх виконувати комплексно, надасть можливість значно прискорити процес впровадження гендерної рівності в армію та змінити характер цього середовища з суто чоловічого на гендерно-рівне. Безпосередньо у військовій справі це надасть можливість жінкам на рівні з чоловіками робити важливий внесок до загальних спроможностей та ефективності виконання завдань за призначенням

Таким чином, врахування гендерної складової у процесі функціонування та розвитку Збройних Сил України сприятиме підвищенню ефективності їх діяльності. Рівні можливості для військовослужбовців-чоловіків та військовослужбовців-жінок, у тому числі щодо можливості розвитку військової кар'єри, є одним з пріоритетів у сфері прав людини. Сьогодні у більшості країн світу не викликає сумніву питання, що за умови однакової підготовки та однакового ставлення до жінок, військовослужбовці-жінки так само ефективно, як і військовослужбовці-чоловіки здатні виконувати професійні обов'язки, передбачені специфікою військової служби. Зважаючи на те, що у сфері оборони зі значною перевагою домінують чоловіки та чоловічі стереотипи, упровадження гендерного підходу означатиме визнання цінностей соціальної справедливості та використання соціального та професійного потенціалу жінок у процесі укріплення боєздатності Збройних Сил.

Перспектива **подальших досліджень** полягає у аналізі та дослідженні розвитку гендерної політики у Збройних Силах України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гендерна політика у Збройних Силах України: проблеми теорії та практики (Монографія) / Мінво оборони України, Наук.-дослід. Центр гуманітар. Проблем Збройних Сил України; В.П. Кротиков, В.М. Малюга, В.Л. Топальский та ін. / За заг. ред. О.М. Олійника. – К.: НДЦ ГП ЗСУ, 2012. – 334 с.
2. Кліменко Н.Г. Роль і місце жінки-військовослужбовця в Україні. // Економіка та держава. – 2014. – №5/2014. – С. 116-119.
3. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії

- Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. – К.: Преса України, 1997. – 80 с.
4. Дяченко О. Озброєні і ... дуже чарівні // Військо України. – 2011. – № 03 [129]. – С.28–29.
5. Методичний посібник з основних питань організації повсякденної діяльності військ. МОУ-ГШ ЗСУ генерал-майор Уразов У.Ю. — Київ, 2008.
6. Організація, несення та оцінки вартової служби, методичний посібник. - Харків, 2010.
7. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Закон України від 8 вересня 2005 року // Відомості Верховної Ради. – 2005. – № 27. – С. 267.

Стаття надійшла до редакції 14.03.2016

Вавилова Н. В.

Центр военно-стратегических исследований Национального университета обороны Украины имени Ивана Черняховского, Киев

Реализация гендерной политики в Вооружённых Силах Украины

Резюме. Рассматриваются вопросы внедрения гендерного подхода в Вооружённые Силы Украины. Раскрывается сущность гендерной политики в Вооружённых Силах Украины и основные мотивационные факторы, влияющие на решение женщин поступать на военную службу. Рассматриваются меры органов военного управления, направленные на внедрение государственной гендерной политики по обеспечению равных прав и возможностей мужчин и женщин-военнослужащих.

Ключевые слова: гендерная политика, гендерный подход, женщины-военнослужащие.

N. Vavilova

Center for Military and Strategic Studies National Defence University of Ukraine named after Ivan Chernykhovskij, Kyiv

The implementation of gender policy in the Armed Forces of Ukraine

Resume. Consider the questions of the implementation of gender equality in the Armed Forces of Ukraine. Reveal the essence of gender policy in the Armed Forces of Ukraine and the main motivational factors that influence women's decision to enter military service. Consider the actions of the military authorities aimed at implementation of the state gender policy to ensure equal rights of soldiers-women and soldiers-men.

Keywords: gender politics, gender approach, soldiers-women.